

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ(*)

**Τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου
κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Β΄.**

Κατανοῶ πλήρως τίς ὑψηλές προσδοκίες σας νά ἀκούσετε λόγον ἀντάξιον τοῦ τόπου, ἀπό τόν ὁποῖο ἐκφέρεται, τῆς ἐπετείου πού σήμερα ἀναμνησκόμαστε καί τοῦ δισχιλιετοῦς θεσμοῦ πού ἐκπροσωπῶ.

Ὁ τόπος, τό κλεινόν ἄστυ, τό κέντρο τῶν αἰσθημάτων καί τῶν σκέψεων τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς Ἑλλήνων, εἶναι ὁ χῶρος, πρὸς τόν ὁποῖο ἐστιάζονται καί οἱ ἐθνικοὶ πόθοι καί ὁραματισμοὶ τοῦ ποιμνίου μου· τό σημεῖο στό ὁποῖο στρέφονται ἐδῶ καί 35 αἰῶνες καί θά στρέφονται γιά πάντα, σταθερά καί ἀδιάλειπτα, οἱ πυξίδες τῶν καρδιῶν του. Ὅ,τι θά λεχθεῖ ἐδῶ, θά πρέπει νά εἶναι ἀντάξιο αὐτῶν τῶν πόθων καί ὁραματισμῶν.

Ἡ 9η Ἰουλίου, ἐξάλλου, δέν εἶναι μιά ἀπό τίς πολλές ἐπετείες τοῦ ἱστορικοῦ βίου μας. Εἶναι κορυφαῖο σημεῖο ἀναφορᾶς ὁλόκληρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Συμπύκνωση διαχρονικῶν ἀξιῶν καί μηνυμάτων. Ὅταν ἓνας ἀρχιεπίσκοπος κι ἄλλοι ἀρχιερεῖς θυσιάζονται ἐκουσίως γιά τήν ἀξία τῆς πατρίδας καί τήν ὀρθόδοξη πίστη τους, ὁ θάνατός τους ξεπερνᾷ τό τέλος τῆς βιολογικῆς ὑπαρξῆς τους καί γίνεται καθοδηγητικός φάρος τοῦ λαοῦ, ὑπόθεση ἀντλήσης διδαγμά-

---

(*) Λέχθηκε στίς 9 Ἰουλίου 2008 στή μεγάλη αἴθουσα τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Προηγήθηκαν προσφωνήση ἀπό τόν Πρύτανη τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Χρ. Κίττα καί χαιρετισμός ἀπό τόν Πρόσβη τῆς Κύπρου στήν Ἑλλάδα κ. Γ. Γεωργί. Ἐπακολούθησε δέ τό μελόδραμα «Ἡ 9η Ἰουλίου 1821» σέ ποίηση Βασ. Μιχαηλίδη καί μουσική Χαρ. Πρωτοπαπᾶ.

των. Καί ἡ ἡμέρα, λοιπόν, ἀπαιτεῖ ἀντάξιο τῆς ἐπετείου λόγο.

Μά καί ἡ θέση μου, ὡς Προκαθημένου τῆς μαρτυρικῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας, δημιουργεῖ προσδοκίες γιά ἀντάξιο τῆς πορείας τῆς Ἐκκλησίας μας λόγο. Γιά τὴν Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, ἡ πρωτοπορία σέ κάθε ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, ἀποτελεῖ μακράν παράδοση. Οἱ Ἕλληνες ἐταύτισαν ἀνέκαθεν τὴν ὀρθόδοξη πίστη μέ τὴν ἐλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδηση. Ἡ συνειδητοποίηση αὐτῆς τῆς ταύτισης διευρύνεται σέ καιροὺς δουλείας. Κι ἡ Κύπρος πού, «κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος», γιά μακροὺς αἰῶνες γεύεται τοὺς πικροὺς καρποὺς στυγεραῆς δουλοσύνης, νιώθει ἔντονα τὴν ταύτιση αὐτή.

Πέραν, λοιπόν, ἀπὸ τὴν τιμὴ πού αἰσθάνομαι γιά τὴν πρόταση πού μοῦ ἔγινε νά μιλήσω ἀπόψε ἐνώπιόν σας, καί γιά τὴν ὁποία εὐχαριστῶ ἰδιαίτερα τίς Πανεπιστημιακὲς Ἀρχές, αἰσθανόμενος καί τὴν εὐθύνη, νιώθω τὴν ἀνάγκη νά ζητήσω ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἐπιείκειά σας. Θά προσπαθῶ, ὅσο μπορῶ, ἡ ἀναφορά μου νά μὴ μειώσῃ οὔτε στοῦ ἐλάχιστο τῆ συνεισφοράς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου στοὺς ἀγῶνες τοῦ ἔθνους.

Ὅταν μελετοῦμε τὴ συνάντηση Χριστιανισμοῦ καί Ἑλληνισμοῦ, βλέπουμε τί πρόσφερε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο. Κι ὅσο εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς πρόσφερε στοῦ Χριστιανισμοῦ τὴ γλῶσσα του, τὴ φιλοσοφικὴ ὁρολογία καί τὸ στοχασμὸ του, καί τὴ δημοκρατικὴ ὁργάνωση στὴν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση, εἶναι τὸ ἴδιο ἀλήθεια ὅτι καί ὁ Χριστιανισμὸς ἔδωσε ἐξίσου σημαντικὰ στοιχεῖα στὸν Ἑλληνισμό: Τοῦ ἔδωσε πρῶτα ὕλη πρὸς διανόηση. Οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι καί οἱ λυρικοὶ ποιητὲς σταματοῦν μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἑλληνισμὸς φαινόταν νά εἶχε ἀναστείλῃ τὴν ὁρμὴ τῆς πνευματικῆς του δημιουργίας. Κι ὅχι μόνο αὐτό. Φαινόταν νά εἶχε ἐκλείψῃ καί ἡ πνευματικὴ δύναμη γιά ἐξέταση καί ἔρευνα τῶν ἤδη παραχθέντων.

Ἐρχεται, λοιπόν, ὁ Χριστιανισμὸς καί δίνει νέες ιδέες, νέες ἠθικὲς ἀρχές, νέο πνευματικὸ πλοῦτο, ἀναζωογονώντας καί πάλι τὴν Ἑλληνικὴ πνευματικὴ παραγωγή. Ἐδωσε, ὅστερα, ὁ Χριστιανισμὸς στὸν Ἑλληνισμό τὸν ἀνθρωπισμὸ τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, καί τοῦ ἐνεφύσησε τὸ οἰκουμενικὸ πνεῦμα τῶν ἀρχῶν

καί ἰδανικῶν του. Καί, τέλος, τοῦ ἔδωσε τό ἥρωϊκό πνεῦμα τῆς θυσίας τοῦ σταυροῦ. Οἱ Ἕλληνες, βέβαια, εἶχαν παράδοση στό νά θυσιάζουν τή ζωή τους γιά τήν πατρίδα. Μαραθῶνας, Σαλαμίνα, Θερμοπύλες, εἶναι ἐνδεικτικά παραδείγματα τέτοιας θυσίας καί πρὶν τόν Χριστό. Τό Ἑλληνικό αὐτό πνεῦμα, ὅμως, μεταπλάττεται μέσα στή μήτρα τοῦ Χριστιανισμοῦ, μέ τή γόνιμη σκέψη καί τή μεταφυσική θεμελίωση τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καί τήν ἀσκητική παράδοση τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς. Μέσα ἀπ' αὐτό τόν συγκερασμό καί μ' αὐτή τή διασταύρωση ἔχουμε τήν ταύτιση τῆς ἐθνικῆς καί τῆς Χριστιανικῆς συνείδησης καί τήν ἀνάδειξη τῆς θυσίας ὑπέρ πίστεως καί πατρίδος, ὡς τῆς μέγιστης καταξίωσης τοῦ ἀνθρώπου. Κι ἐπειδή τὰ ὅρια τῶν δύο μεγεθῶν, τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τοῦ Χριστιανισμοῦ, κατέστησαν ἀδιαχώριστα, ὅταν τό ἔθνος ὑπέκυπτε σέ ὑπέρτερες δυνάμεις καί ὑποδουλωνόταν, ἡ Ἐκκλησία γινόταν βακτηρία καί ὑποστηριγμός, ἐλπίδα καί τροφοδότης τοῦ ἀγῶνα γιά τήν παλιγγενεσία του.

Θά ἐξετάσω τό θέμα πού μοῦ προτάθηκε σέ δύο ἀλληλένδετες ἐνότητες. Θά ἀναφερθῶ πρῶτα στούς ἀγῶνες τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας γιά ἀνάκτηση, ἀλλά καί προάσπιση τῆς ἐλευθερίας τῆς ἴδιας τῆς Κύπρου, κι ὕστερα στή συμμετοχή της στούς ἀγῶνες τοῦ εὐρύτερου Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου σ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ δισχιλιετοῦς βίου της εἶναι ἡ Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων πού ἀγωνίζονται συνεχῶς νά διατηρήσουν ὅ,τι ἱερό ἔχουν: Τήν ὀρθόδοξή τους πίστη, τήν ἑλληνική τους γλῶσσα καί τήν ἐθνική τους συνείδηση.

Ἐχοντας τό κῦρος τοῦ Αὐτοκεφάλου, λόγω τῆς Ἀποστολικότητας καί τῆς ἀγιότητας τοῦ βίου της, καί περιβεβλημένη μέ εἰδικά αὐτοκρατορικά προνόμια, λόγω καί τῆς ἀκριτικῆς – μέσα στή Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία – γεωγραφικῆς θέσης τῆς νήσου, ἡ Ἐκκλησία μας ταύτισε, κυριολεκτικά, τίς τύχες της μέ τίς τύχες τοῦ ποιμνίου της. Τόν 7ο αἰῶνα ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καί ἡ Ἱεραρχία ἀκολουθοῦν τό ποίμνιό τους στά μέρη τῆς Κυζίκου, στὸν Ἑλλήσποντο, φεύγοντας τίς ἐπιδρομές καί τίς δηώσεις τῶν Ἀράβων, σέ ἓνα ἀγῶνα φυσικῆς ἐπιβίωσης. Ἀπόηχος ἐκείνης τῆς μετοικεσίας εἶναι ὁ τίτλος τοῦ ἐ-

κάστοτε Προκαθημένου τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας, ὡς Ἀρχιεπισκόπου Νέας Ἰουστινιανῆς καί πάσης Κύπρου. Λίγο ἀργότερα, τόν 9ο αἰῶνα, ὁ Ἐπίσκοπος Χύτρων, Ὁ Άγιος Δημητριάδης, ἀκολουθεῖ ἐκουσίως τό αἰχμαλωτισθέν ποιμνίό του στά μέρη τῆς Μεσοποταμίας καί τό στηρίζει. Οἱ συνεχεῖς προσπάθειές του καί ὁ ὑποδειγματικός βίος του πείθουν τόν ἡγεμόνα νά ἐπιτρέψει τόν ἐπαναπατρισμό.

Στούς δύσκολους αἰῶνες τῆς Λατινοκρατίας, πού ἐκτείνεται ἀπό τό 1191 μέχρι τό 1570, ὁ ἀγώνας ἦταν σκληρός, κι ὅπως συνήθως διμέτωπος. Ἦταν ἀγώνας γιά τήν ἀνάκτηση τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, ἀλλά καί τήν προάσπιση τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως. Ἡ διοικητική δομή τῆς Αὐτοκεφάλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἐξαρθρώθηκε καί ἡ ἱεραρχία της κατελύθη. Ἀπό τίς 14 ἐπισκοπές καταργήθηκαν οἱ 10. Καί οἱ 4 ἐπίσκοποι, πού ἐπετράπη νά παραμείνουν, ἀπομακρύνθηκαν ἀπό τίς πόλεις σέ μικρά χωριά. Κάτω, ὅμως, κι ἀπ' αὐτές τίς πιό ἀντίξοες συνθῆκες, ἡ Ἐκκλησία κράτησε ἄσβεστο τό φῶς τῆς ἐθνικῆς αὐτοσυνειδησίας, προφυλάσσοντάς το ἀπό τοὺς παπικούς μισσιοναρίους πού, δρώντας ὕπουλα, ἀπέδιδαν τά δεινοπαθήματα τοῦ τόπου καί τοῦ λαοῦ σι' ἁμαρτήματα τῆς Ὁρθοδοξίας καί ἐπιχειροῦσαν τόν ἐκλατινισμό.

Ἀπό τίς πολλές, ἀλλά ἀνεπιτυχεῖς, λόγῳ τῆς σκληρῆς διακυβέρνησης τῶν Φράγκων, ἐπαναστάσεις ἀναφέρω μόνο τήν ἐπανάσταση τοῦ βασιλιᾶ Ἀλέξη πού ἔγινε τό 1427. Ἄξιο ἀναφορᾶς εἶναι, ἐπίσης, ἀπό τήν περίοδο αὐτή τό φρικτό μαρτύριο τῶν 13 μοναχῶν τῆς Καντάρας, τό 1231.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου συνειδητοποιεῖ βαθύτερα τό ρόλο της κατά τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας. Πρὶν ὑπῆρχε τό ἐλεύθερο ἐλληνικό βυζαντινό κράτος, πού παρόλη τή συρρίκνωσή του, συνιστοῦσε πηγὴ ἐλπίδας γιά τοὺς Κυπρίους. Στὴν Τουρκοκρατία καί στὴν Ἀγγλοκρατία, πού ἀκολούθησε, ἡ Ἐκκλησία ἦταν ὁ μόνος ὀργανωμένος ἐθνικός φορέας τῶν ὑποδούλων κι ἡ μόνη ἐλπίδα τους.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, «ὡς ὄρνις ἐπισυνάγουσα τά νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας» εἰς καιρὸν κινδύνου, ἀνέλαβε τὴ στήριξη τοῦ λαοῦ μέ κάθε τρόπο, ἀναμένοντας τὴν ἀνατολὴ καλύτερων ἡμερῶν. Συνάμα ὑποβοήθησε κάθε ἐξέγερση κατὰ τοῦ δυνάστη, ὅταν διαφαινόταν, ἔστω καὶ ἀμυδρά, πιθανότητα ἐπιτυχίας. Ἡ ἐλευ-

θερία είναι δύναμη της ψυχής, πού απονεκρώνεται, αν δεν ασχολείται κανείς συνεχώς μαζί της. Καί θά 'πρεπε ό λαός νά μή περιπέσει στό ραγιαδισμό καί νά μή συνηθίσει στην άπλή επιβίωση. 'Αναφέρουμε ένδεικτικά τίς προσπάθειες, πού έγιναν από την 'Εκκλησία στις αρχές του 17ου αιώνα, πρός τόν δοῦκα της Σαβοΐας, όπως βοηθήσει «εις την απελευθέρωση του τόπου από τά χέρια του τυράννου» καί την εξέγερση πού επεχειρήθη τό 1607, σέ συντονισμό μέ τά σχέδια του δούκα της Φλωρεντίας νά καταλάβει την 'Αμμόκωστο. 'Επαναστατικά κινήματα συνταράσσουν τό νησί καί κατά τά έτη 1764 καί 1765.

Παράλληλα στους δύσκολους καί άσέληνους αιώνες της Τουρκικής δουλείας, ή 'Εκκλησία ανέλαβε καί τή βαρύτατη άποστολή της διατήρησης, αλλά καί διάδοσης, ανάμεσα στό ποίμνιό της, της ελληνικής γλώσσας καί γενικότερα της ελληνικής παιδείας. 'Ήταν κι αυτός ένας άλλος δύσκολος άγώνας αποφασιστικής σημασίας για την επιβίωση του έθνους. Συνειδητοποιούσε ή 'Εκκλησία, πώς ή ελληνική γλώσσα είναι βασικός παράγοντας, διά του οποίου εκδηλώνεται ή έθνική αυτοσυνειδησία. Οί 'Ελληνες της Κύπρου θά παρέμεναν 'Ελληνες, αν μιλούσαν ελληνικά.

'Ετσι αρχίζουν από τόν 18ο αιώνα νά δημιουργούνται, από την 'Εκκλησία, τά πρώτα σχολεία για στοιχειώδη εκπαίδευση, κυρίως γλωσσική, σέ πόλεις καί χωριά. Κύριο σταθμό στόν τομέα αυτό άποτελεί ή κατά τό 1812 ίδρυση από τόν 'Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό της «'Ελληνικής Σχολής», πού εξελίχθηκε αργότερα στό σημερινό Παγκύπριο Γυμνάσιο. 'Η Σχολή «θά βοηθοῦσε στην καλύτερευση των ήθων», όπως κατά λέξη αναφέρεται στό πρακτικό σύστασής της. Μά ό ρόλος της δεν θά σταματοῦσε εκεί. Θά βοηθοῦσε στή διαφύλαξη καί ενίσχυση της έθνικής αυτοσυνειδησίας καί ελπίδας. Κατανοούσε, ή 'Εκκλησία, πώς μέσα στόν αριθμητικό κατακλυσμό των βαρβάρων μόνο μέ την ποιότητα, την πνευματική πρόοδο καί προκοπή θά επιζούσαμε. Καί πράγματι ή πρωτοβουλία της 'Εκκλησίας νά θέσει υπό την ευθύνη της την Παιδεία του τόπου δεν είχε περιορισμένη χρονική σημασία. 'Αποδείκτηκε, εκ των υστέρων, ή καίρια προϋπόθεση της άποτυχίας όλων των άφελληνιστικών προσπαθειών πού ακολούθησαν.

Τμήμα τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς πατρίδας, ἡ Κύπρος, συνδεδεμένη μαζί της μέ δεσμούς ἄθραυστους καί ἱερούς, δεσμούς αἵματος, γλώσσας, θρησκείας, ἠθῶν καί παραδόσεων, βρισκόταν πάντα σέ συντονισμό μέ τούς παλμούς τοῦ ὑπόλοιπου Ἑλληνικοῦ κορμοῦ. Ἐτσι δέν ἔμεινε μακριά ἀπό τήν προετοιμαζόμενη ἐξέγερση τοῦ 1821.

Ὁ Κύπριος ἀρχιμανδρίτης Θεμιστοκλῆς Θησεύς ἐπισκέφθηκε τή νῆσο καί γνωστοποίησε στόν Ἀρχιεπίσκοπο Κυπριανό, ὅτι ἡ ἐπανάσταση, πού προετοιμαζόταν γιά χρόνια, ἐπρόκειτο νά ἐκδηλωθεῖ καί ζήτησε τήν ἠθική συμπαράσταση τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ λαοῦ. Ὁ Κυπριανός ἦταν μυημένος ἀπό καιρό στή Φιλική Ἑταιρεία. Ἡ καρδιά του σκιρτοῦσε στήν προσδοκία τῆς ἐπανάστασης καί στό ὄραμα τῆς ἀπελευθέρωσης. Ἀμετάθετος στόχος του ἦταν ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Κύπρου. Στόν στόχο αὐτό ἀποσκοποῦσαν ὅλες οἱ ἐπί μέρους ἐνέργειές του. Μά, τόσον αὐτός ὅσον καί οἱ ἡγέτες τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἶχαν, πολύ σωστά, διαβλέψει τή δυσμενὴ θέση τῆς Κύπρου μέσα στό κέντρο τοῦ σουλτανικοῦ κράτους. Κάθε ἀποπειρά ἔνοπλης ἐξέγερσης τῶν Κυπρίων θά καταπνιγόταν ἀμέσως στό αἷμα ἀπό δυνάμεις πού θά ἀποβιβάζονταν γρήγορα ἀπό τίς γύρω περιοχές, ἐνῶ ἡ κύρια ἐστία τῆς ἐπανάστασης βρισκόταν μακριά καί δέν θά μπορούσε νά προσδοκᾶται βοήθεια ἀπ' ἐκεῖ. Γι' αὐτό καί ὁ Κυπριανός «νυλόγησε τό ἐγκυμονούμενον ἐγχείρημα καί ἐνίσχυσεν αὐτό χρηματικῶς κατὰ τό δυνατόν». Ἀναφέρεται πὼς ὁ Κανάρης πλησίασε πολλὰκις τήν Κύπρο καί πῆρε τρόφιμα καί ρουχισμό πού μαζεύτηκαν ἀπό τούς κατοίκους γιά τόν ἀγῶνα.

Κι ὅμως ἡ Κύπρος δέν διέφυγε τήν καταστροφή. Ἡ Κύπρος καί ὁ Ἀρχιεπίσκοπός της πλήρωσαν μέ τό αἷμά τους τήν ταπείνωση καί τόν ἐξευτελισμό πού ὑφίστατο ἡ Ὄθωμανική αὐτοκρατορία στήν ξηρά καί στή θάλασσα ἀπό τίς δυνάμεις τῆς ἐπανάστασης. Ἐτσι σάν σήμερα, πρὶν ἀπὸ 187 χρόνια, τήν 9η Ἰουλίου 1821, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός, οἱ τρεῖς Μητροπολίτες, ἡγούμενοι, ἀξιωματοῦχοι καί ἄλλοι κληρικοί καί λαϊκοί, 486 ἄτομα, θυσιάστηκαν, ὡς «ἀγνά καί ἄμωμα ἱερεῖα» ὑπὲρ πίστεως καί πατρίδος.

Οἱ Κύπριοι ἱεράρχες δέν ἦσαν ἀπροετοίμαστοι γιά τή θυσία αὐτή. Ἥξεραν πὼς ἡ ἐλευθερία, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἀγαθό, ἐκτός ἀπὸ μόχθους καί ἀνδρεία ἀπαιτεῖ ἀφθονο μαρτυρικό αἷμα.

Όταν κάποιος μπορεί ένσυνείδητα νά πεθάνει, γνωρίζει τί ακριβῶς ζητᾶ. Κι οἱ Κύπριοι Ἱεράρχες ἤξεραν τί ζητοῦσαν. Ἐπεδίωκαν τή στήριξη τοῦ ποιμνίου τους στή γῆ τῶν πατέρων του μέχρι τήν ἡμέρα πού θά δημιουργοῦνταν οἱ προϋποθέσεις γιά τή λύτρωση, τήν ἐθνική του ἀποκατάσταση.

Ἀνεπιτυχῇ ἐπαναστατικά κινήματα ἐκδηλώθηκαν, μέ ὅλες τίς τραγικές συνέπειές τους, καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας. Κι ὅταν τό 1878 ἡ Κύπρος περιῆλθε στά χέρια τῶν Ἀγγλῶν, οἱ Ἕλληνες κάτοικοί της θεώρησαν, ὅτι πλησίασε ὁ χρόνος τῆς ἐθνικῆς ἀποκατάστασής τους. Νόμιζαν, φεῶ, ὅτι ἡ Ἀγγλία, ὅπως πρόσφερε τά Ἐπτάνησα στήν Ἑλλάδα τό 1864, ἔτσι θά ἔπραττε καί μέ τήν Κύπρο. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος Γ΄ ὑποδεχόμενος τοὺς Ἀγγλοὺς διαβεβαίωσε, ὅτι ὁ κυπριακός λαός, «θέλει διατελεῖ ἀφοσιωμένος εἰς τήν νέαν αὐτοῦ κυβέρνησιν», ἀλλά «χωρίς νά ἀρνηθεῖ τήν καταγωγὴν καί τοὺς πόθους αὐτοῦ».

Οἱ ἐλπίδες τῶν Κυπρίων γρήγορα διεψεύσθησαν, ἰδίως μετά τό 1925 πού ἡ Ἀγγλία προσάρτησε τήν Κύπρο ὡς ἀποικία. Οἱ ἐπισκέψεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυρίλλου τοῦ Γ΄ στό Λονδίνο δέν ἀπέδωσαν καί τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1931 σημειώθηκε ἡ πρώτη ἐξέγερση. Οἱ Ἀγγλοὶ κατέπνιξαν αὐτήν στό αἷμα, πού εἶναι γνωστή ὡς «Ὀκτωβριανά» καί προσπάθησαν νά ἐπιφέρουν καίριο πλῆγμα κατά τῆς Ἐκκλησίας, πού διαισθάνονταν, ὅτι εὐθυνόταν γι' αὐτή. Δύο Μητροπολίτες, ὁ Κιτίου καί ὁ Κυρηνείας, καθώς καί πάμπολλοι ἄλλοι, λαϊκοὶ καί κληρικοὶ ἐξορίστηκαν.

Ὁ ἀγώνας τῆς Ἐκκλησίας συνεχίζεται ἀμείωτος. Ὁ Μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος, ὡς Τοποτηρητής τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Θρόνου, καί μόνος Ἐπίσκοπος στήν Κύπρο ἀπό τό 1933 μέχρι τό 1947, παρόλο πού σύρεται στά δικαστήρια, περιορίζεται σέ μοναστήρια καί ὑφίσταται ἐξευτελισμούς, μπορεῖ καί κρατᾶ τήν Παιδεία στά χέρια τῆς Ἐκκλησίας καί τόν πόθο τῆς Ἑνώσεως ζωντανό. Τό 1950 ἡ Ἐκκλησία διεξάγει τό ἐνωτικό δημοψήφισμα, στό ὁποῖο 96% τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ ζήτησε τήν Ἑνωση τῆς Κύπρου μέ τήν Ἑλλάδα.

Κι ὅταν διεφάνη, ὅτι ἡ κατοχική δύναμη δέν εἶχε διάθεση νά παραχωρήσει ἐλευθερία στόν Κυπριακό λαό, ἡ Ἐκκλησία ἠγγήθηκε, διά τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, τοῦ ἀγῶνα γιά ἀποτίναξη τοῦ

ἀποικιακοῦ ζυγοῦ. Τά μοναστήριά μας ἔγιναν οἱ τροφοδότες τοῦ ἀγῶνα καί ὁ τόπος καταφυγῆς καί ἀπόκρυψης τῶν ἀγωνιστῶν. Οἱ ναοί λειτούργησαν καί πάλι ὡς «κρυφά σχολεῖα», ὅταν ὁ δυνάστης, στήν ἀπόγνωση του, ἀπαγόρευσε τή λειτουργία τῶν σχολείων. Ὁ ἀγῶνας ἐκεῖνος δέν ὑπελείφθη σέ τίποτα τῶν παλαιότερων ἀγῶνων τοῦ ἔθνους. Στό πρόσωπο τοῦ Αὐξεντίου ἐπανελήφθη τό «Μολών λαβέ» τοῦ Λεωνίδα, στόν ἀκυρῶνα τοῦ Λιοπετρίου ἀναβίωσε τό Χά-νι τῆς Γραβιάς, στό Δίκωμο ὁ Μάτσης μιμήθηκε τόν Παλαιολόγο. Ὅσο κι ἂν τά ξένα συμφέροντα δέν ἐπέτρεψαν τή δικαίωση ἐκείνου τοῦ ἀγῶνα, ὅλος ὁ Κυπριακός λαός, ἰδιαίτερα ὅμως ἡ Κυπριακή Ἐκκλησία, νιώθουν περήφανοι γι' αὐτόν.

Στά χρόνια πού ἀκολούθησαν, λόγῳ τῆς ἐγκαθίδρυσης ὑπεύθυνης Κυπριακῆς Κυβέρνησης, ἡ Ἐκκλησία μπόρεσε καί ἀπόθεσε μέρος τῶν εὐθυνῶν της γύρω ἀπό τήν ἐθνική διαπαιδαγώγηση τοῦ λαοῦ. Στίς τραγικές, ὅμως, μέρες πού περνοῦμε, ἡ φωνή της δέν σίγησε οὔτε καί θά σιγήσει ποτέ. Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε θά ἐκφέρει λόγον ἐθνικόν γιά ἐπιβίωση τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ εὐθύνες της, μάλιστα, σήμερα εἶναι αὐξημένες λόγῳ τῆς παρατηρούμενης νωχέλειας ἄλλων.

Πειστήριο ἀλάνθαστο τῆς ἐλληνικότητας τῆς Κύπρου εἶναι ἡ συμμετοχή της σ' ὅλους τοὺς ἀγῶνες τῶν Πανελλήνων, ἀπό ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα. Στόν τραχύ ἀγῶνα πού κατέβαλλε ἡ ἴδια γιά τή δική της δικαίωση, δέν ξεχνοῦσε τό εὐρύτερο ὄραμα τῆς φυλῆς. Αἰσθανόταν πάντα βαριά τήν ἐθνική ὑποχρέωση νά μετέχει στους ἀγῶνες καί στίς προσπάθειες τῶν πανελλήνων. Καί πάλι ἡ Ἐκκλησία πρωτοποροῦσε στίς ἐκδηλώσεις αὐτές.

Ἀφήνοντας πίσω παλαιότερες συμμετοχές τῶν Κυπρίων στά ἀπελευθερωτικά κινήματα πού ἐκδηλώνονταν στήν κυρίως Ἑλλάδα καί στήν Μικρά Ἀσία, θά περιοριστῶ στόν ἀγῶνα τοῦ 1821 καί ὅσους ἀκολούθησαν ὕστερα ἀπό αὐτόν. Πρῶτος Κύπριος μάρτυρας στόν ἀγῶνα τῆς παλιγγενεσίας, ὁ Ἰωάννης Καρατζᾶς ἀπό τή Λευκωσία, πού μαρτύρησε κατά τήν προπαρασκευή τῆς ἐλληνικῆς ἐξέγερσης μαζί μέ τόν Ρήγα Φεραῖο, στίς 7 Ἰουνίου 1798.

Πολλοί Κύπριοι πῆραν μέρος στίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις κατά

τῶν Τούρκων στήν ἡπειρωτική Ἑλλάδα. Ἀρκετοί σκοτώθηκαν στή μάχη τῶν Ἀθηνῶν τό 1826. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε ὅτι: Ὁ Κολοκοτρώνης γράφει γιά τόν Κύπριο Νικόλαο Θησέα ὅτι δαπανοῦσε «ἐξ ἰδίων του πάντοτε καί δέν κατεδέχθη νά ἐπιβαρύνει εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν τό ἐθνικόν ταμεῖον». Ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης ἐξυμνεῖ τήν προθυμία τοῦ Θεοφύλακτου Θησέα, ἐνῶ ὁ Μακρυγιάννης χαρακτηρίζει τόν Μιχάλη Κυπραῖο, πού ἔπεςε στή μάχη τῶν Μύλων, ὡς «καλό καί γενναῖο στρατιώτη».

Ἀπό τότε ἐθελοντές ἀπό τήν Κύπρο προστρέχουν μέ αὐξανόμενους ρυθμούς σέ κάθε ἀτυχῇ ἢ εὐτυχῇ προσπάθεια τοῦ ἔθνους. Πάνω ἀπό χίλιοι μάχονται κατά τόν ἀτυχῇ πόλεμο τοῦ 1897. Τέσσερις χιλιάδες συμμετέχουν στούς νικηφόρους Βαλκανικούς πολέμους καί ἐκεῖ φονεύεται, ἡρώϊκῶς μαχόμενος στήν Ἡπειρο, ὁ Δήμαρχος Λεμεσοῦ Χριστόδουλος Σῶζος. Μεταξύ τῶν ἱερέων τοῦ στρατοῦ διακρίθηκε τότε, τόσο γιά τό ἦθος ὅσο καί γιά τό φρόνημά του, ὁ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος Β΄.

Κατά τόν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στό πλευρό τῶν φιλοσυμμαχικῶν στρατευμάτων τῆς Βενιζελικῆς Κυβέρνησης πολέμησαν 13.000 Κύπριοι.

Ἡ Μικρασιατική ἐκστρατεία δονεῖ σύγκορμα τούς Κυπρίους. Ὁραματίζονται τήν ἐκπλήρωση πόθων γενεῶν πολλῶν, πού πέθαναν μέ τήν προσδοκία τῆς ἐθνικῆς ὁλοκλήρωσης. Στόν κατάλογο τῶν ἐθελοντῶν τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας ἀναφέρονται πολλοί Κύπριοι, ἀνάμεσα στούς ὁποίους ὁ Ἰωάννης Τσαγγαρίδης, πού γιά τά στρατηγικά ἐπιτεύγματά του ὀνομάστηκε «θρυλικός ἐπίλαρχος», καί ὁ Γεώργιος Γρίβας, ὁ μετέπειτα στρατιωτικός ἀρχηγός τοῦ Κυπριακοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα. Μετά τήν τραγική ἔκβαση ἐκείνης τῆς ἐκστρατείας ἡ Κύπρος δέκτηκε μέ ἀδελφική ἀλληλεγγύη μεγάλο ἀριθμό προσφύγων κι οἱ ἐκκλησίες ἀνοίξαν τά ταμεῖα τους γιά τήν ἀνακούφισή τους.

Κατά τόν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οἱ Κύπριοι συμπαρατάσσονται καί πάλι στό πλευρό τῆς Ἑλλάδος. Ἀπό τήν Πάφο μέχρι τόν Ἀπόστολο Ἀνδρέα, ὅλη ἡ Κύπρος ἔμοιαζε μ' ἓνα ἡφαίστειο ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης. Ἐθελοντές κατά χιλιάδες (πέραν τῶν 15.000 κατετάγησαν, τότε, στόν Βρετανικό στρατό), ἔρανοι παντοῦ. Μέ ἐράνους

ἀγοράστηκε τό ἀεροπλάνο «Κερύνεια» γιά τήν Ἑλλάδα. 14.000 χρυσές ἀρραβῶνες δόθηκαν στό Ἑλληνικό Προξενεῖο. Μέσα στά κιβώτια συσκευάστηκαν καί στάλθηκαν ἱερά σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν. Στό χωριό Κούκλια τῆς Πάφου δόθηκαν τά ἐξαπτέρυγα μέ δήλωση τοῦ ἱερέως: «Ὅταν ἡ πατρίδα κινδυνεύει, δέν χρειζόμαστε ἐξαπτέρυγα. Μποροῦμε καί χωρίς αὐτά νά κάμουμε Λειτουργία». Στήν Καλλέπεια, ἄλλο χωριό τῆς Πάφου, δόθηκαν τά ἀσημένια καντήλια τοῦ ναοῦ, ἐνῶ στήν Τάλα, τό χωριό μου, τό ἱερό δισκοπότηρο.

Συμπαραστάθηκε, λοιπόν, καί συμμετέσχε σ' ὅλους τούς ἀγῶνες τοῦ Ἔθνους ἡ Κύπρος, διά τῆς Ἐκκλησίας της. Συμπορεύτηκε σ' ὅλο τό μῆκος τῆς ἐθνικῆς πορείας τῆς μητέρας πατρίδας, γιατί θεωροῦσε πῶς κοινή εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ Ἔθνους. Δυστυχῶς, δέν μποροῦμε νά ποῦμε, ὅτι συνέβη πάντοτε καί τό ἀντίθετο, νά συμπεριθεῖ δηλαδή καί νά συμπαρασταθεῖ τό Ἔθνος στίς δυσκολίες καί στίς ἀνάγκες τῆς Κύπρου. Τήν ὅλη συμπόρευση τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ μέ τόν Ἑλληνικό λαό ἐκφράζει πολύ χαρακτηριστικά μία ἐγκύκλιος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυρίλλου τοῦ Γ' τόν Μάρτιο τοῦ 1921, πρὸς τόν Κυπριακό λαό, μέ τήν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν 100 χρόνων ἀπό τήν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Βρισκόταν τότε στό μεσουράνημά της καί ἡ προσπάθεια ἀπελευθέρωσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Λέγει, μεταξύ ἄλλων, ὁ ἀοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος:

«Δοῦλος καί τότε ὁ Κυπριακός λαός, ἀλλά καιόμενος ἀπό τόν ἔρωτα πρὸς τήν Ἐλευθερίαν, ὡς ἡ λοιπή Φυλή, προσέφερεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βωμοῦ τά τιμιώτερά του θύματα, Ἀρχιερεῖς, ἀνωτέρους κληρικούς, προύχοντας, ἐπιφανεῖς ἢ ἀφανεῖς μάρτυρας τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας.

Δοῦλος ὁ Κυπριακός λαός ἐν τῇ διαρροῇ τῆς πρώτης Νεοελληνικῆς ἑκατονταετηρίδος, συνέβαλε τό καθ' ἑαυτόν εἰς τήν τεταμένην προσπάθειαν τῆς ὅλης Φυλῆς πρὸς ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν τῶν ὑποδούλων. Γνώριμα εἶναι εἰς τά τέκνα τῆς Κυπριακῆς γῆς τά θλιβερώς ἔνδοξα Θεσσαλικά πεδία, τά αἱματοβαφῆ Ἡπειρωτικά βουνά, ὁ δοξοβάδιος δρόμος πρὸς τήν νύμφην τοῦ Θερμαϊκοῦ, τά πλήρη ἐθνικῶν ἀναμνήσεων πεδία τοῦ Μαιάνδρου καί Καῦστρου, τά πράσινα βᾶθη τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν. Δέν εἶναι ὀλίγοι οἱ ἥρωές του, ὅσων τά ὀστᾶ λευκαίνονται ἤδη εἰς κάθε γωνίαν Ἑλληνι-

κὴν, ὅπου ἐσύρθη ἐκδικητικὸς ὁ ροῦς τῶν ἀπτήτων διαδόχων τῶν ἀθανάτων Ἀκριτῶν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους».

Κύριε Πρύτανι,

Ὅταν τὴν Κύπρο, τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα μου, κυκλώνουν καὶ σήμερα στίφη βαρβάρων, πού τὴν ἀπειλοῦν μέ τὴν ἀριθμητικὴ καὶ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ τους, δέν μπορῶ νά τερματίσω ἐδῶ τὸ λόγο. Δέν εἶναι γιὰ μᾶς, τοὺς ἐμπερίστατους, ἀρκετά τὰ μνημόσυνα, οὔτε καὶ τὸ αἶσθημα ὑπερηφάνειας, πού δημιουργεῖ ἡ ἀναφορά στοὺς ἔνδοξους προγόνους μας. Ὅταν ἡ πατρίδα βρίσκεται σέ κίνδυνο, προέχει τὸ χρέος. Κι ἂν ἔχουν ἀξία οἱ ἑορτασμοὶ τέτοιων ἐπετειῶν, ὅπως ἡ σημερινή, εἶναι γιὰ νά συνειδητοποιήσουμε τίς δικές μας ὑποχρεώσεις.

Σήμερα φτάσαμε, δυστυχῶς, σέ ὀριακοὺς γιὰ τὴν πατρίδα μας καιροὺς. Καὶ θά πρέπει νά ἐξετάσουμε σοβαρά, πού θά στηρίξουμε τὸν ἀγῶνα μας, πῶς θά ἐπαναπροσδιορίσουμε τίς ἐπιδιώξεις μας.

Μιά τριακονταετὴς πορεία συνεχῶν ὑποχωρήσεων ἔναντι κάθε παράλογης ἀξίωσης τῆς Τουρκίας, πού κινήθηκε γύρω ἀπὸ τὴ φιλοσοφία μᾶς «κοινὰ ἀποδεκτὴς λύσης», εἶχε γιὰ μᾶς ὀλέθριες συνέπειες. Κύρια ἐκτροπὴ ἐξ ἀρχῆς ἦταν ἡ θεώρηση τοῦ προβλήματός μας ὅχι ὡς προβλήματος εἰσβολῆς καὶ συνεχιζόμενης Τουρκικῆς κατοκῆς, ἀλλὰ ὡς θέματος δικαιοδικῆς διαμάχης πού παραπέμπει στὴν ἀναζήτηση «μέσου ὅρου» θέσεων μεταξύ θύματος καὶ θύτη. Ἀναμφίβολα ζοῦμε στὴν ἐποχὴ τῶν ὤμῶν συμφερόντων καὶ τῶν συσχετισμῶν δυνάμεων καὶ δέν τὸ ἀγνοοῦμε. Δέν εἴμαστε ὑπερδύναμη γιὰ νά ἐπιβάλλουμε τοὺς ὅρους μας. Ἐχουμε τὴ γνώμη, ὅμως, ὅτι, ἰδιαίτερα τὸν τελευταῖο καιρό, ἀπὸ δική μας ὑπαιτιότητα, ὀδηγούμαστε ἀπὸ τὸ κακὸ στοῦ χειρότερο. Ὅχι μόνο δέν ἀξιοποιήσαμε στὸ ἐλάχιστο τὴν ἔνταξή μας στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση, τὸ διεθνὲς καὶ Εὐρωπαϊκὸ δίκαιο, στὰ ὁποῖα στηρίζεται τὸ σύγχρονο οἰκοδόμημα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, ἀλλὰ, ἀντίθετα, δημιουργήσαμε καὶ τὸν μύθο τοῦ καλοῦ καὶ διαλλακτικοῦ Ταλάτ, πού, μέ δεῖπνα καὶ κοινωνικὲς συναντήσεις, θά ἔλυνε τὸ πρόβλημά μας. Φορτώσαμε τίς εὐθύνες τῆς Τουρκικῆς ἀδιαλλαξίας στὴ δική μας πλευρά καὶ στὴ δική μας ἡγεσία, πού τάχατες «δέν ἤθελε λύση».

Ἀπ' αὐτὸ τὸν αὐτοεγκλωβισμό φοβούμαστε πῶς δέν θά βγοῦμε

χωρίς νέες όδυνηρές απώλειες. Ήδη η έθνοκάθαρση, πού είναι έγκλημα βαρύτατο και παραβιάζει βασικά πανανθρώπινα δικαιώματα, αρχίζει εκ μέρους μας να νομιμοποιείται, αφού για πρώτη φορά χρησιμοποιείται ο όρος «έλληνοκυπριακό» και «τουρκοκυπριακό» συνιστών κράτος. Η αναφορά σε κατοχή καταργείται στην πράξη, αφού αποδεκτήκαμε τώρα διάλογο για στρατιωτικά θέματα με την «Τουρκοκυπριακή πλευρά» αντί με την Τουρκία όπως γινόταν μέχρι σήμερα. Αυτόεμπαίζομαστε «με τις έποικοδομτικές ασάφειες», ότι τάχα βοηθούν στην υπέρβαση αδιεξόδων, και φτάσαμε στο σημείο να έρμηνεύουμε την «επανένωση» έμεις ως επανένωση του κράτους (ούτε καν αναφορά για απελευθέρωση) κι οί Τοῦρκοι ως επανένωση των δύο κρατών. Ξεκινούμε με την εξ αρχής αποδοχή της παραμονής έποίκων και δέν συνειδητοποιούμε τή νομική ύπονόμηση, εκ μέρους μας, των θέσεών μας.

Τό χειρότερο, δέν δείχνουμε να καταλαβαίνουμε τή σημασία πού έχει η προστασία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η προσπάθεια της Τουρκίας να μονιμοποιήσει και να νομιμοποιήσει την κατοχή, να αποενοχοποιηθεί από την εισβολή, να απαλλαγεί από τα έγκλήματα πού διέπραξε, δέν μπορεί να ευοδωθεί όσο υπάρχουν οί αποφάσεις και τά ψηφίσματα των Ένωμένων Έθνών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης πού θωρακίζουν την Κυπριακή Δημοκρατία. Ο μόνος τρόπος για να απαλλαγούν οί Τοῦρκοι και οί σύμμαχοί τους από τά ψηφίσματα και τίς αποφάσεις αυτές είναι η διάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, του αντικειμένου προς τό όποιο τά ψηφίσματα απευθύνονται. Γι' αυτό και βυσσοδομούν για εξ ύπαρχης δημιουργία νέου κράτους, ώστε στη σύγκρουση των δύο «συνεταίρων» πού θα προκύψει, η θα μεθοδευτεί, απαλλαγμένοι από τίς είλημμένες υποχρεώσεις τους, να τρέξουν να προσφέρουν τίς «καλές τους υπηρεσίες» και να αναγνωρίσουν τά δύο κράτη πού όραματίζονται. Θα 'πρεπε, ως εκ τούτου, στην έρώτηση αν η επιδιωκόμενη λύση θα προκύψει από παρθενογένεση, η απάντηση να ήταν ξεκάθαρη. Η απάντηση ότι θα έχουμε τελικά μίαν ένιαία όμοσπονδιακή κυβέρνηση μας αυτόεγκλωβίζει. Η ένιαία όμοσπονδιακή κυβέρνηση δέν μπορεί να προκύψει από παρθενογένεση. Πώς θα ξεφύγουμε αργότερα; Μήπως ανοίγουμε δρόμο σε νέες Τουρκικές διεκδικήσεις; Δέν συνιστούν τά πío πάνω σοβαρότατες διολισθήσεις προς τίς Τουρκικές

ἀπαράδεκτες θέσεις;

Θά 'ταν ἀφέλεια σοβαρότατης μορφῆς ἡ πίστωση μέ καλή θέληση τῆς Τουρκίας. Καί νομίζω πώς ὑπνώτουμε, ἂν πιστεύουμε, ὅτι μέ τό ἄνοιγμα διόδων πρός τά κατεχόμενα, μέ τούς ὅρους μάλιστα τοῦ κατακτητῆ, διευκολύνεται ἡ λύση. Ἐξυπηρετοῦνται, ἀπλῶς, τά οἰκονομικά καί ἄλλα συμφέροντα τῆς Τουρκίας καί ἐξασθενεῖ ἡ πιθανότητα ἄσκησης πίεσης σ' αὐτήν ἀπό τρίτους.

Ἡ Τουρκία δέν ἐπιθυμεῖ λύση ἐπανεένωσης τῆς Κύπρου. Ἄν γιά νά ἐπιβάλλει τά ἄνομα σχέδιά της κράτησε σέ ἄθλιες συνθήκες, ἀπομονωμένους μέσα σέ θυλάκους γιά δέκα χρόνια τούς Τουρκοκυπρίους, θά συγκατανεύσει τώρα, πού βρίσκεται σέ θέση ἰσχύος, σέ ἐπανεένωση τοῦ τόπου καί τοῦ λαοῦ, ἀπλῶς γιατί ὑποχωροῦμε συνεχῶς ἀπό τίς θέσεις μας; Ἡ Τουρκία μεθοδεύει τήν κατάληψη ὁλόκληρης τῆς Κύπρου, χωρίς νά ἐπείγεται ἰδιαίτερα γιά τόν χρόνο αὐτῆς τῆς κατάληψης.

Ἐξ ἄλλου ἡ, δίκην ἀποικιακοῦ κυβερνήτη, καθημερινή ἐμφάνιση τοῦ Ἄγγλου Ὑπάτου Ἀρμοστή στή Λευκωσία, ὁ ὁποῖος προαναγγέλλει ἐξελίξεις καί ποδηγετῇ διαδικασίες, ποιά περιθώρια ἐπιτυχίας ἀφήνει στίς προσπάθειές μας; Ποιοί ἐργάστηκαν ἀπεγνωσμένα ἀπό τά γεγονότα τῆς σφαγῆς στόν Κοντεμένο τό 1958, τή διαδικασία ἐπιβολῆς τῆς Πράσινης Γραμμῆς τό 1963, μέχρι καί σήμερα, γιά τήν διαίρεση καί τήν διεύρυνση τοῦ χάσματος τῶν δύο κοινοτήτων; Τά συμφέροντα τῶν Ἀγγλῶν στήν περιοχή δέν ἔχουν διαφοροποιηθεῖ. Καί, δυστυχῶς, δέν συμπίπτουν οὔτε μέ τίς ἀρχές τοῦ δικαίου οὔτε μέ τά δικά μας συμφέροντα.

Εἶναι καιρός, ἢ μάλλον ἔχει ἐξαντληθεῖ ὁ καιρός, καί πρέπει νά ἀνανήψουμε. Νά ἀνασυντάξουμε τίς δυνάμεις, ἀλλά κυρίως τίς σκέψεις καί τό φρόνημά μας. Νά κατανοήσουμε τήν κρισιμότητα τῶν καιρῶν καί νά χαράξουμε πορεία πλεύσης:

Ἡ ἡμετέρα ἀπέδειξε, ὅτι οἱ συνεχεῖς ὑποχωρήσεις (κι ἔχουμε ἤδη φτάσει στά ὅρια ἐθνικῆς αὐτοκτονίας) δέν ἐξυμενίζουν τόν κατακτητῆ οὔτε καί τόν ὁδηγοῦν σέ συμβιβασμό. Τό ἔχουμε διαπιστώσει, ὅτι σέ κάθε ὑποχώρησή μας, ἡ Τουρκία προβάλλει νέες ἀξιώσεις. Θά πρέπει, ὥς ἐκ τούτου, νά ἐδράσουμε τόν ἀγῶνα μας ἀμετακίνητα σέ ἀδιαμφισβήτητες θέσεις ἀρχῶν, τίς

ἀρχές τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν καί τό Εὐρωπαϊκό Κεκτημένο, πού εἶναι σήμερα παγκοσμίως ἀποδεκτές, ὥστε κανένας νά μή μπορεῖ, ἂν ἐμεῖς δέν τό θέλουμε, νά μᾶς πιέσει. Ποιός καί μέ ποιά κριτήρια θά ἀρνηθεῖ, στόν 21ο αἰῶνα, τό δικαίωμα περιουσίας, ἐλεύθερης διακίνησης καί ἐγκατάστασης κάποιου στήν ἰδιά του τή χώρα, ὅταν αὐτό τό δικαίωμα κατοχυρώνεται γιά ὅλη τήν Εὐρώπη; Ποιός καί μέ ποιά κριτήρια, ἂν ἐμεῖς δέν τό ἀποδεκτοῦμε, θά δικαιώσει ἢ θά δικαιολογήσει τήν Τουρκία στά θέματα τοῦ ἐποικισμοῦ καί τοῦ ἐθνικοῦ ξεκαθαρίσματος;

Ἡ Ἐχω τή γνώμη πώς ἂν δέν ἀναχαιτισθεῖ ἡ κατακλυσμαία εἰσροή ἐποίκων στόν τόπο μας, πού μεταβάλλει ἐπικίνδυνα τό δημογραφικό χαρακτήρα τῆς Κύπρου, μέ ξεκάθαρες τίς ἐπιδιώξεις τῆς Τουρκίας, θά πρέπει πολύ σοβαρά νά μελετηθεῖ τό κλείσιμο ὅλων τῶν διόδων πρός τά κατεχόμενα. Νά ἐξηγήσουμε στούς ἐταίρους μας καί στόν ὑπόλοιπο κόσμο πώς αὐτό δέν εἶναι πράξη ἀνελευθερίας, ἀλλά πράξη στοιχειώδους αὐτοάμυνας. Ἡ οἰκονομική ἐνίσχυση τῆς κατοχῆς (κι ὄχι τῶν Τουρκοκυπρίων) δέν ὀδηγεῖ σέ λύση. Ἐδραιώνει τά τετελεσμένα καί προωθεῖ τήν ἤδη μεθοδευμένη κατάληψη ὁλόκληρης τῆς νήσου.

Ἡ Θά πρέπει, ὅμως, νά γρηγοροῦν καί οἱ συνειδήσεις μας. Ἡ κούραση πού κατέλαβε μερικούς, ὁ ραγιαδισμός πού χαρακτηρίζει ἄλλους, ἡ ἐκούσια ἢ ἀκούσια προώθηση τῶν θέσεων τῆς Τουρκίας ἀπό μερικούς Ἑλληνοκυπρίους, εἶναι φαινόμενα πού θά πρέπει ἀμέσως νά ἐκλείψουν.

Ἀκούσαμε πρόσφατα ἀπό στόμα πανεπιστημιακοῦ Καθηγητῆ, ὅτι θά 'ταν ὀρθό νά μή ἀναφερόμαστε σέ Τουρκική εἰσβολή, ἀφοῦ ἡ «ἄλλη πλευρά» μιλά γιά εἰρηνευτική ἐπιχείρηση. Τοῦτο συνιστᾷ μίαν ἄκρως ἐπικίνδυνη ἀλλοίωση τῆς ταυτότητας καί τῆς συνείδησης ἔστω καί λίγων στόν τόπο μας, πού ἐπιφέρει μιά τραγική σύγχυση πραγμάτων, ἰδεῶν καί ἐπιδιώξεων. Ὅταν ἀλωθοῦν κατά τέτοιο τρόπο οἱ συνειδήσεις, γιά ποῖα ἰδανικά θά ἀγωνιστοῦμε; Ἐπείγει ἡ ἄμεση ἀπομόνωση τέτοιων φωνῶν.

Ἡ Καί, τέλος, πιστεύω, πώς καί ἡ Ἑλλάδα θά πρέπει νά ἀναλάβει τίς εὐθύνες τῆς ἀπέναντι σ' ἓνα τμήμα τοῦ Ἑθνους πού κιν-

δυνεύει. Νιώσαμε πολλές φορές μέχρι τώρα τό πικρό αἶσθημα τῆς ἐγκατάλειψης σέ ὥρες δύσκολες. Ὄταν τό 1974 ἀναγκάζομασταν νά ἐγκαταλείψουμε τά σπίτια καί τίς περιουσίες μας, τό ἔθνος, δυστυχῶς, στάθηκε σέ ἀπόσταση ἀσφαλείας ἀπό τά τεκταινόμενα, προβάλλοντας τή δικαιολογία τῆς ἀπόστασης. Πρίν ἀπό λίγα χρόνια, μέρος τῆς ἡγεσίας τοῦ ἔθνους μᾶς συμβούλευε σέ ἀποδοχή τοῦ σχεδίου Ἀνάν, πού θά ὀδηγοῦσε – καί εἶναι σίγουρο, ὅτι τό ἔβλεπαν κι αὐτοί – σέ ἐθνική τραγωδία. Σήμερα βολεύτηκε πίσω ἀπό τό «ἐσεῖς αποφασίζετε κι ἐμεῖς στηρίζουμε». Μά σέ ὥρες κινδύνου δέν μπορεῖ νά εἴμαστε μόνοι. Εἴμαστε φύτρα τῆς ἴδιας γενιάς. Κοινά εἶναι τά προβλήματα, κοινή καί ἡ μοῖρα ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τυχόν εὐόδωση τῶν Τουρκικῶν ἐπιδιώξεων στήν Κύπρο θά ὀδηγήσει σέ διεκδικήσεις καί ἄλλων Ἑλληνικῶν ἐδαφῶν. Ἄν οἱ Κύπριοι ἔτρεξαν στό πλευρό τῆς ἀγωνιζόμενης Ἑλλάδας κι ἄν ἀπό τά πανάρχαια χρόνια τά κόκκαλά τους λιπαίνουν διάφορα μέρη τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ἔχουμε τήν ἀξίωση – μᾶς δίνει αὐτό τό δικαίωμα ἡ κοινή μας καταγωγή – καί ἡ Ἑλλάδα νά ἀντιπροσφέρει στήν Κύπρο τή δυναμική στήριξη τῶν δικαίων της στή διεθνῇ σκηνή.

Ἵσως νά καταχράστηκα τό χρόνο σας. Ἐνιωθα, ὅμως, τήν ἀνάγκη νά ἐκθέσω, καί σέ σᾶς, τήν ἀγωνία μου γιά τήν τύχη τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀποσκοπώντας στήν ἐκζήτηση τῆς βοήθειάς σας. Πιστεύω, πῶς ἔστω καί τώρα, ἄν, Ἑλλάδα καί Κύπρος, συντονίσουμε τίς προσπάθειές μας, κι ἄν μείνουμε ἀμετακίνητοι σέ θέσεις ἀρχῶν, εἶναι δυνατή ἡ σωτηρία. Ὁ Ἑλληνισμός, ὅταν ἦταν ἕτοιμος γιά θυσίες κι ὅταν ὁμονοοῦσε, πάντα πετύχαινε τούς στόχους του. Τό καθῆκον μας ἀπέναντι στούς προγόνους μας, ἀπέναντι στή μνήμη ὅλων τῶν ἡρώϊκων νεκρῶν μας καί ἰδιαίτερα αὐτῶν πού θυσιάστηκαν τό 1821, σάν σήμερα, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ καί τῶν ἄλλων κληρικῶν καί λαϊκῶν, ἐπιτάσσει αὐτή τήν προσπάθεια. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος γιά νά πλέξουμε γι' αὐτούς, κι ἐλπίζω σύντομα, τό στεφάνι μας μέ ἐλεύθερη τή δάφνη τοῦ σεβασμοῦ καί τοῦ ἱστορικοῦ μας χρέους!

Σᾶς εὐχαριστῶ.